Dr. Dragomir Babić

O ŽIVANČEVIĆEVOJ INTERPRETACIJI IVANA MAŽURANIĆA

Veliki ljudi neprestano su izloženi postupku valorizacije i revalorizacije. Iako se o njima piše i govori, odnosno analitički istražuje njihovo djelo raznolikim znanstvenim metodama, oni i nadalje neizbježno predstavljaju izazove za nova istraživanja, i radi rezultanta teorije distance i radi zastarijevanja prosudbi o njima. U tome ne može biti nitko izuzet, pa je to i osnovni razlog, što se o njima pojavljuju nove spoznaje koje će opet biti analizirane, prihvaćene ili prevladane, tako da takvim proučavanjima doista nema kraja.

To zacijelo vrijedi i za hrvatskog i jugoslavenskog pjesnika Ivana Mažuranića (Novi Vinodolski 1814-Zagreb 1890), autora epske pjesme Smrt Smail-aga Čengića (Zagreb 1846), ali koji istodobno ima i dimenziju istaknutog političara i vrsna pravnika. Afirmativne ocjene o njemu i njegovu djelovanju, kao i određene kontroverze što ih prate, u koječemu ih i dovode u pitanje, čine proučavanje života i polivalentna djela Ivana Mažuranića veoma neophodnim i zanimljivim, veoma pogodnim za razne reaktualizacije u kontekstu napora za njegovo adekvatnije valoriziranje i revaloriziranje.

Poslije tiskanja kompletnog djela Ivana Mažuranića,[1] posebice objelodanjivanja Živančevićeve monografije Mažuranić[2] s dosad najkompetentnijom bibliografijom i literaturom[3], znanost je i u izuzetno povoljnoj prilici i mogućnosti da utemeljuje nova saznanja o toj markantnoj i jedinstvenoj ličnosti hrvatske politike, kulture i umjetnosti, ličnosti što je uvjetovala mnoge rezonance na hrvatskom, jugoslavenskom, slavenskom, evropskom, pa i širem prostoru mahom afirmativne, čak i krajnje impresivne i najlaskavije.

Do Živančevićeve znanstvene rekapitulacije, uz svu množinu i neprijepornu korisnost raznih znanstvenih i drugih tekstova o Mažuraniću i njegovu polivalentnom stvaralačkom, u prvom redu o njegovu književnom djelu, najkompetentnije i najlucidnije prosudbe tom piscu svakako su najreljefnije predočene u Barčevoj monografiji Mažuranić4), ali i u drugim prilozima o Ivanu Mažuraniću, kao što je npr. nekolicina Frangešovih rådova5), u kojima uglavnom dominiraju slične, odnosno modificirane analitičke konkluzije, ponegdje čak i prožete apologetskom zanosnošću.

Barčeva interpretacija Ivana Mažuranića objektivno je najbolja znanstvena prosudba što je napisana u hrvatskoj književnoj povijesti i kritici, i koja je ušla u opću upotrebu u nas, počevši od školskih udžbenika svih profila naših škola do znanstvenih i ostalih radova mnogih autora. Oni uglavnom razrađuju i produbljuju temeljne Barčeve pretpostavke i zaključke o ličnosti i književnom djelu Ivana Mažuranića. To ne znači da ti autori poslije Antuna Barca nisu u koječem zamijetili u Mažuranića ono čemu Barac nije posvetio potrebnu pažnju. S tim u vezi ostaje nepobitna činjenica kako je i Živančevićeva interpretacija Ivana Mažuranića najvećim dijelom nadahnuta Barčevim doživljajem toga pisca, što naravno ni u čemu ne umanjuje ogromnu vrijednost Živančevićeve monografije Ivan Mažuranić. U njoj je on znalački, djelotvorno i krajnje analitički osvijetlio ono što se u sadašnjem trenutku moglo reći o Ivanu Mažuraniću, posebice u kontekstu sažimanja i rekapituliranja onoga što se dosad o njemu reklo, a to je itekako važno za nastavak budućih znanstvenih istraživanja života i djela Ivana Mažuranića.

Antun Barac je u monografiji Mažuranić sa stajališta književnog povjesničara pozitivističke provenijencije iscrpno analizirao gotovo sve aspekte Mažuranićeva političkog i

književnog djelovanja. U svojim manjim kasnije napisanima sintetskim radovima o Ivanu Mažuraniću, gotovo sasvim jasno definirao je ono o čemu je u monografiji Mažuranić sistemom dokaza bio toliko iscrpan. Barac u sintetskom, ljudskom i književnom, portretu Ivana Mažuranića u svojem nedovršenom pregledu hrvatske književnosti Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije[6], pišući o političkom njegovu djelovanju zaključuje, da je „Mažuranić bio jedan od prvih političkih predstavnika hrvatskog malog i naprednog građanstva, koje je u hrvatskoj htjelo provesti političke i društvene reforme prema zapadnoevropskim uzorima"[7], čime je jasno odredio osnovnu motivaciju njegova sveukupna djelovanja.

Logično je da je, onda, ocjenjujući značenje Mažuranićeve epske pjesme Smrt Smail-age Čengića ustvrdio: „Na taj je način pjesma izrasla iz stvarnih prilika Mažuranićeva vremena, potaknuta običnim pograničnim sukobom, ostajala u hrvatskoj književnosti trajno aktualnom. U njoj je obuhvaćeno i stanje hrvatskog naroda i Jugoslavena pod tuđom vlašću, i ujedno su anticipirane borbe, što smo ih još morali proći. Što je naročito važno iz pjesme izbija vjera u pravdu, da će na kraju svako nasilje biti skršeno. Iz nje zrači vjera u vlastiti narod i u njegove sposobnosti, kojima će probiti sve zapreke, što mu stoje na putu. To joj daje obilježje optimizma i vedrog životnog pouzdanja.[8]"

Djelotvornost Mažuranićeve poruke u epskoj pjesmi Smrt Smail- age Čengića je izrazitija i neposrednija, što je ona predočena stvarnim hrvatskim iskaznim instrumentarijem. Po Barčevu mišljenju to je i jedan od najbitnijih razloga njene uspješne rezonantnosti: „Svršujući se Smrću Smail-age Čengijića cijela je Mažuranićeva umjetnost značajna za put, što ga je imala proći hrvatska književnost u svome nastojanju, da bude umjetničkom i narodnom u punom smislu. Ona je prvo djelo novije hrvatske književnosti, u kome je hrvatski jezik progovorio vlastitom snagom, i u kome se ne osjeća nemoć izraza, borba s tuđim jezičnim i metričkim kalupima. Najbolja Mažuranićeva pjesma prvi je veliki uspjeh te književnosti. Književne komponente Smrti Smail-age Čengijića ujedno su komponente cjelokupnoga hrvatskoga kulturnoga života u prvoj polovici 19. vijeka (staroklasički utjecaji, dubrovačka književnost, evropska romanika). U njoj se doduše osjeća sve, što je djelovalo na naš kulturni razvitak onoga vremena. No ti su utjecaji prevladani. U njoj je stvoren stil, koji obuhvata sve to, no u kome je, na osnovu narodne pjesme, stvoren specifično naš izraz[9]."

Antun Barac ostao je dosljedan u svome nastojanju da književno djelo svakog hrvatskog pisca vrednuje kriterijima nužnosti nacionalne borbe i identifikacije hrvatskog naroda. Primjer Ivana Mažuranića udovoljavao je svim njegovim zahtjevima, što mu je omogućavalo da se mogao posvetiti raščlambi svih aspekata njegova stvaralaštva.

Ivo Frangeš, nedvojbeno impresioniran Barcem, bavi se znatno manje od njega kulturnopovijesnim kontekstom, na čemu Barac toliko inzistira, u korist apostrofiranja i uzvisivanja estetskih komponenata Mažuranićeve epske pjesme Smrt Smail- age Čengića, što najbolje otkriva njegova prosudba: „Pred takvim prizorom ljepote koja je šiknula iz opsegom stiješnjena pjesničkog opusa, ljepote koja je zasjenila ne samo sveukupno djelo svoga tvorca nego i čitavu njegovu epohu, pred tom istinom zastaje kritičar i književni povjesničar, prilagođujući kriterij pravoj mjeri. Ne samo zato da bi mjerilo odgovaralo predmetu nego prije svega jer je predmet sam postao mjerilo: sebi i budućim tvorevinama hrvatske književnosti[10]."

Frangeš je još određeniji u svojem shvaćanju, kako je upravo sretan spoj književne tradicije i pjesničkog izraza osnovni preduvjet umjetničke sublimacije, što je Mažuranić postigao u fascinantnoj mjeri: „Njemu je do toga da utjecaj tradicije stvaralački prihvati i

unaprijedi. Upravo tako stvorio je Mažuranić uvjerenje od kojega više nije odstupao: pjesnički je izraz artistička tvorevina, rađa se iz narodnoga govora, ali i diže iznad njega. Svakog časa mora pjesnički jezik upozoravati čitaoca na tradiciju, u kojoj Mažuranić gleda osnovu književnog stvaranja[11]."

Mnoge Barčeve i Frangešove opservacije o Ivanu Mažuraniću pomogle su najvjerojatnije u mnogočemu Miloradu Živančeviću da utemelji svoja polazišta u istraživanju života i književnog djela Ivana Mažuranića. Opsežna literatura o Ivanu Mažuraniću, kao poticajne natuknice, bila mu je svakako dobrodošla. Unatoč tome, Milorad Živančević je išao svojim putem, stremeći vlastitom viđenju života i djela Ivana Mažuranića. Milorad Živančević oglasio se svojim prvim prilogom o Mažuraniću još godine 1958.g. (Milorad Živančević: Mažuranićevi izvori za topografiju Crne Gore, Književnost i jezik, V/1958, br. 4/5, str. 215-219), poslije čega je o njemu objelodanio više od osamdesetak različitih priloga, što je i rezultiralo njegovom monografijom Ivan Mažuranić, koju možemo smatrati zavidnim dosegom naše književne mažuranićologije. U Pristupu svoje monografije Milorad Živančević je sadržajno i sažeto rekapitulirao svoje namjere u vezi s Ivanom Mažuranićom: „Ivan Mažuranić je neosporno jedan od najvećih jugoslavenskih pisaca, stvaralaca koji se vinuo u vrhove svetske književnosti. Značajan je i kao državnik, koji deluje kroz čitavo devetnaesto stoleće. U južnoslavenskom prostoru on svojim delom pokreće disput o aktuelnoj problematici modernih nacija u Evropi, povezujući je sa domaćom tradicijom i istorijskom situacijom koja poruke prošlosti prenosi pokolenjima i traje u sadašnjosti, nadrastajući vremensku omeđenost i poprimajući sveljudsko i svemirsko značenje. Mažuranić još uvek nema dostojan životopis. Pre dve decenije Matica srpska izdala je mogu knjigu Ivan Mažuranić (Novi Sad 1964), koja je naišla na izvanredan prijem književne i naučne kritike. Međutim, kao autor koji je imao širi uvid u viziju celine, znao sam da veliki posao na izradi prave monografije o jednoj ovakvoj ličnosti tek predstoji. Na razmaku od četvrt veka je sam svoj rad bitno proširio i upotpunio novim saznanjima, otkrićima, nepoznatim tekstovima, arhivskom građom, novim interpretacijama i, najzad, stalnom nadgradnjom koja je stremila sintezi. Neophodna predradnja bila su Sabirna djela Ivana Mažuranića, na kojima sam radio sve ove godine (u izdanju Sveučilišne naklade „Liber", I-IV, Zagreb 1979). Napokon, sada mogu reći da je moje delo konačno završeno. U Novom Sadu, na Novo leto 1985[12].

.Živančevićeva monografija Ivan Mažuranić u strukturnom pogledu veoma je vješto sačinjena. Iako napisana najsavjesnijom znanstvenom akribičnošću i utemeljenošću, ona ni najmanje ne liči na one suhoparne, nekomunikativne, čitatelju odbojne knjige, koje su preopterećene dokumentarijem, i mnogobrojnim citatima koji priječe da se čovjek neposredno suoči sa svime onime što njen autor stvarno kazuje. Živančevićeva monografija preglednošću svojih odjeljaka (Zavičaj, Ex Hungaria, Preporod, Ljubav, Karlovac, Revolucija, Apsolutizam, Kancelar, Ban i Kraj kao dijelova precizirane odrednice Curriculum vitae i Pesme, Smrt Smail- age Čengića, Mimezis i Proze kao dijelova precizirane odrednice Opus, kao i ostalih sadržajnih određenosti: Recepcija, Bibliografija, Literatura i Imenski registar) omogućava najneposrednije, da se njen konzument brzo snađe u poprilično robusnosti njenog tekstualnog tkiva, odnosno da usmjeri svoju pažnju na onaj segment fenomena Mažuranić, koji je u konkretnom momentu predmet njegova pojačana ili isključiva zanimanja, naravno uvijek u neizbježnu kontekstu cjeline. Živančevićev način izražavanja osvaja čitatelja svojom zanimljivošću, jasnoćom, naročito umijećem da se i prividno nezanimljiva materija bilo iz Mažuranićeva života bilo iz njegova književna opusa, pa i onda kada se analiziraju određena teorijska pitanja, tumače na način koji mu ne

čini nikakve teškoće pri recepciji. S druge strane način na koji Živančević izvodi svoje sudove, je više nego nonšalantan, za razliku od nekih znanstvenih djela u kojima je taj postupak jedan od glavnih razloga njihove neprijemčivosti. Valja to istaknuti i poradi toga što je u Živančevićevu slučaju riječ o znanstveno fundiranoj monografiji, a ne o romansiranoj biografiji. Može se čak kazati kako je Živančević na svoj način uspio tu, nedvojbeno, znanstvenu monografiju njenom čitljivošću, svjesno ili nesvjesno, približiti u kategoriju komunikativnosti romansiranih biografija, u najboljem smislu te riječi. To je važno i zbog toga što se nažalost još uvijek u našoj znanosti o književnosti priređuju i objelodanjuju znanstvena djela, koja su više podešena za komunikaciju s određenim brojem znanstvenika, a manje za širu čitateljsku publiku i ljubitelje književnosti, zbog kojih se zacijelo takva znanstvena djela valjda i pišu. Živančević je time udovoljio bitnom zahtjevu što se postavlja pred moderna znanstvenika, budući da smo nerijetko suočeni sa znanstvenim djelima što ostaju u specijaliziranim getima raznih knjižnica, časopisa i instituta, bez većeg recepcijskog dosega.

.Živaničevićev odnos prema predmetu rada, odnosno više temeljnih pretpostavki interpretacije, doživljaja, viđenja Ivana Mažuranića kao ličnosti i umjetnika mogu se podosta nazrijeti u monografijskom odjeljku pod naslovom Recepcija, koji je djelomično i ključ za razumijevanje mnogihŽivančevićevih prosudbi. On naznačuje neminovnost neprekidne analize svakoga pisca, čemu podliježe i Mažuranić: „Sudbina je svih velikih stvaralaca da se njihova dela uzimaju na rešeto, do tančina pretresaju, analiziraju, prikazuju, osvetljavaju sa svih strana, tumače. Nije tome izbegao ni Mažuranić. Više od jednog veka traje rad na proučavanju njegove baštine, koja još uvek ima magijsku privlačnost[13]".

Zamjećuje ono najbitnije što je dolazilo do izražaja prilikom gotovo svih prosudbi o Mažuraniću: „Istini za volju, u bogatoj orkestraciji bilo je i disonantnih tonova, ali nikada ozbiljnije kritike koja bi kušala da pesniku porekne vrednost. Ako je i bilo nasrtaja, oni su više usmereni na autorovu ličnost nego na samo delo. Međutim, i ovakve egzemplume već je opovrgla istorija[14]", odnosno „bez sumnje je to jedan od naših najvećih pisaca svih vremena, kome su silni komentatori svojim nadobudnim interpretacijama mnogu krivdu učinili[15]". Također, opravdano apostrofira pronicljivu ocjenu Bogoslava Šuleka: „Zato Šulek s pravom govori o spevu kao „umjetnom i narodnom", približujući se kroz celo stoleće razmaka savremenoj oceni današnje moderne kritike[16]."

U postupku vrednovanja najistaknutijih interpreta Ivana Mažuranića Živančević je posebno priznanje odao Antunu Barcu, unatoč svim njegovim manjkavostima u monografiji Mažuranić (1945): „Ipak prvi pokušaj sinteze moderne naučne misli o tvorcu čengićijade dao je tek Antun Barac u svojoj čuvenoj knjizi Mažuranić (1945)[17]", objasnivši istodobno: „S druge strane, Barčevo djelo zapravo nije monografija, već zbirka eseja, a njegov je prikaz pun faktografskih netačnosti, proizvoljnosti, i pored osnovnih, sasvim naopakih pretpostavki. Po vokaciji i sam literat, više pisac nego književni istoričar, Barac je radije puštao da ga u poslu vodi intuicija nego podatak, prepuštajući se često impresiji. Koliko je to dopadljiv, ali i klizav i zavodljiv put, ne treba ni isticati. Pa ipak, moram priznati da sam za sve vreme rada na svojoj monografiji o Mažuraniću (1963), imao pred očima upravo Barčevo delo kao temelj na kome valja graditi. I nadalje će njegova knjiga verujem, u svojim najboljim partijama ostati nenadmašena, pre svega o Mažuranićevoj estetici i stilu[18]."

Poznato je, naravno, da sve znanstvene i druge interpretacije pisaca imaju svoje nakane, domašaje, pa i neizbježne relativnosti. Toga je bio svjestan i Milorad Živančević, kad je napisao: „Možda bi najispravnije bilo ovo u pravom smislu remek-delo (misli se na

Ivana Mažuranića, opaska D.B.) pustiti da samo govori, jer ono je dobro i potrebno upravo takvo kakvo je i ne može se drugačije prihvatiti. Zapravo, ono se i ne može primati, njemu se mora predavati. Ali, uzimajući delo u ruke, svaki čitalac ostavlja na njemu otiske prstiju - i tako ostaje nedogled kritike u svakom velikom piscu[19]."

Doista, ništa bolje od tih anticipacijskih premisa u znanstvenoj avanturi Milorada Živančevića ne objašnjava bolje ono što je bilo spiritus movens njegove monografije Ivan Mažuranić. U tome je on bio dosljedan, ali u ulozi znanstvenoga istraživača morao je doživljavati i savladavati sve one dileme što se nametnu u toku konkretnih preciziranih znanstvenih ekspertiza, posebice pri raščlambi određenih pojedinosti iz Mažuranićeva života, što ponekad izazovu dojam najkardinalnije važnosti. Antun Barac, je u čovjeku i umjetniku Ivanu Mažuraniću vidio, ili skoro našao, određenu inkarnaciju svojeg zamišljaja umjetnika u jednom malom narodu poput hrvatskoga i njegove nezavidne povijesne sudbine, što je onda rezultiralo određenim, nedovoljno objektivnim saznanjima u postupku razmatranja impresivna polivalentna karaktera književnoga djela, kao što je Mažuranićeva epska pjesma Smrt Smail-age Čengića. Milorad Živančević nasuprot Barčevu odnosu evidentno se, naspram fenomena Ivana Mažuranića i u njegovu totalitetu i prilikom razmatranja njegovih komponenata, postavljao uglavnom racionalno, nadahnut naporom da fiksira i objasni ono moguće konkretno. Dakako, s neizbježnim skepsama ili širokim dijapazonom pretpostavki, decidirano ustvrđujući činjenice ili apodiktičke prosudbe. Svatko tko je pažljivo i analitički čitao Živančevićevu monografiju Ivan Mažuranić uvjerit će se da njegova interpretacija Ivana Mažuranića, u opsegu što ga je sačinio i u analitičkim dosezima koji su uvjerljivi i prihvatljivi, predstavlja solidnu objektivnu rekapitulaciju o poziciji Ivana Mažuranića u povijesti hrvatske i jugoslavenske književnosti i u sadašnjem trenutku, budući da sudbina bilo kojeg pisca nije definirana jednom zauvijek. Zanimljivo je da se Živančević nije isključivo ograničio ili barem pretežnim dijelom osvrtao na književnu dimenziju Ivana Mažuranića, nego je istodobno osvjetljavao i toliko kontroverznu političku orijentaciju i reputaciju Mažuranića kao vodećeg hrvatskog političara u razdoblju od 1873. do 1880. godine.

Znanstvena metodologija, što ju je koristio Živančević u pisanju monografije o Ivanu Mažuraniću svakako nije njegovo otkriće. Ipak, mora se priznati da je znalački i krajnje funkcionalno prilagođena naporu da se najpreciznije i najsuptilnije osvijetle, najčešće prodube i vrednuju konkretni Mažuranićevi postupci, ili pokušaju do određenog stupnja objasniti njegovi stvaralački i drugi porivi, a takvih je u njega bilo mnogo. Živančević kao i svaki savjesni biograf prati pedantno i osmišljeno Mažuranićeve postupke i elemente njegovih literarnih sklonosti, čak i onda kad su one izvan konteksta njegove literarne dimenzije. Zamjetljiva višedimenzionalnost Mažuranićevih preokupacija daje mu postojane prilike da izvlači iz njih zaključke, što mu otvaraju put za objašnjenje pojava, koje su predmet njegova primarnog interesa. Barčeva i Frangeševa zaokupljenost Mažuranićem znade se nerijetko preobraziti u ekstatični sud, koji se u Živančevića jedva može pronaći, budući da on inzistira isključivo na prosudbi, što je može poduprijeti odgovarajućim dokazom. Autor otklanja mogućnost da u dokumentariju, odnosno u ponašanjima doista velikog čovjeka kao što je bio Mažuranić, otkriva uvijek u svemu i svačemu njegovu veličinu, što uobičavaju činiti mnogi biografi u naporu da pod svaku cijenu potvrde tu njegovu veličinu. On vješto selekcionira bitno od nebitnog, daleko od svake primisli da se njegovo istraživanje Mažuranića spusti u bilo čemu na razinu crtanja crno-bijelo, što postaje realna opasnost za svakog onog koji je, a priori, već na početku svog pristupa određenom liku svjestan da istražuje i vrednuje nedvojbeno istaknutu ili genijalnu ličnost,

što Mažuranić u svakom slučaju bespogovorno i jest. Ono što naročito plijeni čitateljevu pažnju je Živančevićeva manira da i relativno krajnje diskutabilne situacije iz Mažuranićeva života protumači na način koji ne ostavlja sumnje u njevogu prosudbu, barem do onog trenutka dok se ne pojave podaci što ih mogu dovesti u pitanje.

I ova je monografija, kao i svaka druga (Živančevićeva monografija Ivan Mažuranić ima blizu pet stotina stranica, pa se može smatrati opsežnom monografijom) bogata je podacima, od kojih se nemali broj njih prvi put u njoj priopćava. Osim toga impresivna množina zaključaka, za nove istraživače Mažuranićeva života i književna djela mogu biti intrigantan poticaj za njihovo buduće analize. Samo nekoliko konkretnih ilustracija iz Živančevićeve monografije uvjerljivo će potvrditi te spoznaje o znanstvenoj metodologiji primjenjivanoj u njoj, odnosno njezine kreativne metodološke finese.

Racionalnost Mažuranićeve prirode bila je svakome upadljiva. U svim značajnim trenucima njegova života, odnosno odlučivanja, što je imalo značajne javne konzekvence, Mažuranić je bio krajnje obazriv i odmjeren. Objašnjavajući Mažuranićev panslavizam, vrijedi citirati jedan pasaž iz Živančevićeve monografije, u kojem se jasno vidi i Mažuranićeva kritičnost prema svemu, pa i panslavizmu, kao i Živančevićeva sposobnost da to suptilno razazna: „Koliko je njegovo (Mažuranićevo, opaska D.B.) pouzdanje u Rusiju bilo veliko i trajno, vidi se po tome što je u poznijim godinama lično sastavio jednu predstavku na velikog kneza (careva brata) Konstantina Nikolajeviča, s molbom da se primi pokroviteljstva operom Lisinskog Porin, napisavši, pored ostalog, sledeće: „Slavjanske grane, kojima je cvijet blagoslovljena Rusija, odlikuje se među svimi narodi dubljinom čuvstvah, koja je izvan svijeh kreposti javnijeh i privatnijeh, osnov ljubavi prema gospodarom i otačbini, istočnik slave i veličine narodne, i imena u životu državnom ponosna i sjajna, u životu domaćem neporočna i poštena.„ Razume se, ovaj zanos treba oprezno komentarisati. U svome rusofilstvu i panslavizmu Mažuranić nikada nije bio isključiv, na štetu svoga naroda. Po prirodi racionalan, on je znao da se oduševi, ali ne i da se zaboravi, pa je i u odnosu prema Rusiji davao prevagu razumu nad emocijama[20]."

Racionalnost Mažuranićeve prirode naročito je bila korisna i najviše je dolazila do izražaja u njegovu političkom djelovanju. To se slikovito vidi u Mažuranićevu govoru u Saboru prilikom banskog ustoličenja, 29. rujna 1873. Taj govor je, po Živančevićevu mišljenju, najbolje Mažuranićevo samotumačenje: „Ja ne poznam nikakove mržnje. Na svijetu nećete naći čovjeka, koji bi mi kazati mogao: ovo je moj neprijatelj, ovaj me mrzi. Nije to zasluga moja, takova mi je narav... Ja neću nigdje učiniti koraka, koji bi pokazao strast, ali pokazat ću svagdje onu revnost, koja za tim ide, da se službe vrše onako, kako donosi dužnost, da se strogo vrši zakon, da se dobrom upravom povjerenje naroda prema poglavarstvu pobuđuje, da se materijalno dobro naroda promiče, da se moralni razvitak naroda podigne u svakom obziru, da se narod podupire u napretku, kako bi mogao stajati dostojan i vrijedan u kolu ostalih naroda[21].

Milorad Živančević je sasvim ispravno inzistirao na toj osnovnoj premisi Mažuranićeve prirode, kojom se onda mogu tumačiti i drugi njegovi porivi na javnom planu. Mažuranićeva cjelokupna književna avantura oplodila se kao racionalna rezultanta njegova htijenja da dade i na tom planu konkretan doprinos utjelovljenju nacionalne identifikacije, neovisno o tome što je način realizacije tog utjelovljenja bio nuždom prirode umjetničkog medija „neracionalan", iako je unutar te reljefne umjetničke imaginacije u epskoj pjesmi Smrt Smail- age Čengića on karakterom svoje poruke ostao itekako konkretan. Zahvaljujući apostrofiranju i razumijevanju ove osnovne pretpostavke, Živančević je mogao pristupiti mogućem eklektičkom komentiranju Smrti Smail-age Čengića, našavši

se naravno privremeno u jednom trenutku u kliještima nedoumice, što ju je prethodno i sam potaknuo: „Paradoksalno je naoko, ali usprkos svemu što je dosad rečeno o jalovosti i nedoglednoj beskrajnosti kritičarskih interpretacija, istina je i da se ovaj spev „nikad neće oteti potrebi komentiranja i interpretiranja" (Frangeš). Uzroci tome leže u njegovoj magiji privlačnosti, u pesnikovoj veličini, koja je katkad sinonim višeznačnosti i nedokučivosti[22]."

Pisanje biografije bilo kojeg čovjeka ne teži nikad isključivom objašnjenju svega onoga što dotični čovjek jest, nego u prvom redu onoga čime je on ptvrdio svoju vrijednost, odnosno što je on uradio. Živančevićeva monografija ima između ostalog i svoju vrijednost upravo i po tome što je ona objektivno postala osnovna predradnja za interpretiranje Ivana Mažuranića kao genijalnog pjesnika. Podastrvši svoju interpretaciju o njemu, Živančević je sistemom svojih zaključaka u njoj manje-više potvrdio sve ono najbolje što je dosad kazano o Ivanu Mažuraniću. Ona je istodobno i originalna projekcija Ivana Mažuranića i reljefna i impresivna sinteza svega onog što je na znanstvenoj ravni dosad moglo biti predočeno znanosti o književnosti i svima onima, koji se u ovom ili onom aspektu nadahnjuju Ivanom Mažuranićem.

.Živančevićeva analiza pri predočenju Mažuranićeve epske pjesme Smrt Smail-age Čengića najbolji je i najefektniji odjeljak njegove monografije. Ovdje on govori o realitetu, ideji, strukturi, jeziku i drugim bitnim pretpostavkama i elementima Mažuranićeva djela, na način koji je lišen tzv, kvaziznanstvenog ekshibicionizma, utemeljen isključivo na upotrebnim, funkcionalnim i racionalnim kriterijima višeznačne književne i estetske analize. To Živančevićevu naporu daje epitet krajnje svrsishodnog tretmana jednog kapitalnog književnog djela, s kojim su čitatelji zbog njegova unuverzalnog značenja u stalnom dodiru. On ne isključuje ni jedan element njegovog tekstualnog tkiva, koji u ovom ili onom obliku pridonosi rasvjetljavanju raznoznačne prirode epske pjesme Smrt Smail-age Čengića. To ponekad može izgledati cjepidlačarenje, iako je u pitanju naglašena težnja da se temeljnim osvjetljivanjem neke pojedinačne pojave dođe do određene korisne spoznaje. Pišući o Mažuranićevoj konciznosti, Živančević istodobno i sugestivno izlaže svoje gledište i usput korigira Frangeša, razrješavajući pritom i principijelna pitanja, budući da to može pripomoći boljem poniranju svakog književnog analitika u srž Mažuranićeva jedinstvena književnog djela: „Još je Zeberger istakao kao glavnu karakteristiku Mažuranićevog dela njegov neuobičajeno jezgrovit, zbijen izraz, primetivši da verovatno ni u jednom drugom jeziku nije moguća slična sažetost, koja bi bila još i poetski lepa; međutim, primetio je i to, da je na mnogim mestima taj izraz težak i taman. Iako je danas jasno da se ne radi o „nejasnoći" (isp. napred šta o tome kaže Frangeš), već o lapidarnosti koja katkad zbunjuje svojom prividnom nedokučivošću, jasno je da je upravo ovakvo gledanje bilo podsticaj za dugi stogodišnji dijalog kritičara i komentatora s pesnikom[23]."

.Živančević u svojoj monografiji neizbježno dolazi do sinteza: Smrt Smail-age Čengića predstavlja ishodište u kome istorijska ličnost potpuno gubi svoj realni značaj, jer se formira u određeni epski lik, uopšten i tipičan. Hiperbolisanje, pretvaranje smrti u život, u čin pobede dobra nad zlom, mnogo veće nego što je u stvarnosti bila, prirodna je tvorevina svesti umetnikove, koji je taj čin doživeo kao slutnju veće, odlučnije pobede porobljenih naroda na Balkanu. Iznad toga, ep je oblikovan kao istorijski determinisano proroštvo propasti svake tiranije24).„ To naročito dolazi do izražaja, kada utvrđuje osobenost, odnosno originalnost Mažuranićeve stilizacije Smail-age: „U vezi s osnovnim motivima je i karakterizacija likova koja je izvršena na neobičan, veoma originalan način. Dok narodni pevač peva samo u slavu pobednika, Mažuranić obrazlaže epski sukob psiho-

logijom propasti neprijatelja. Nadgradnja se više oseća nego što je prisutna, stalno lebdi u vazduhu, nju čitalac hvata i upotpunjuje svoje određene predstave. To upotpunjavanje i dopunjavanje karakteriše ceo spev, koji obiluje nedorečenom višeznačnošću25)„. On Mažuranićevu prožetost ljubavlju prema slobodi i mržnjom protiv svake tiranije nailazi u osnovnoj, elementarnoj formi još u njegovu djetinjstvu i mladosti, zaključujući usput kako sve rasprave o dokumentarnoj podlozi njegova epskog spjeva nemaju zapravo nikakvo posebno, važno značenje: „Stihovi o tiraniji uzdižu se kod Mažuranića od ličnog suda do potresne opštenarodne i opšteljudske osude. Mržnju prema ugnjetaču, zajedno s ljubavlju prema slobodi i rodnoj grudi, poneo je pesnik iz novljanske patrijarhalne sredine, u kojoj je kult junaka epskih narodnih pjesama bio sastavni deo života. Otuda njemu u biti i nije stalo do autentičnosti u banalnom smislu: Harač je slika stravičnog dugovečnog robovanja, u kojoj se beda ugnjetenih živo prepliće s despotskom obešću ugnjetača, koje na kraju dostiže pravedna kazna[26]." Takvih i sličnih Živančevićevih konkluzija o mnogim elementima sadržaja, poruka i stilskih varijacija, što su osnovne pretpostavke za produbljenje spoznaje o epskoj pjesmi Smrt Smail-age Čengića ima mnogo. Sve one nedvojbeno potvrđuju odavno poznatu tezu, kako je svako veliko književno djelo vječni rezervoar beskrajnih raznoznačnih mogućnosti vrednota i ljepota, što su sadržane u njemu. Živančevićeva velika prednost je u činjenici što ih je on tražio i nalazio samo onda kada su one doista postojale, za razliku od tolikih suvremenih književnih analitika koji ih nalaze i onda kada one objektivno ne postoje. Decidirano kazano: Živančević nije nasjeo nikakvom kvaziteorijskom ekshibicionizmu iz domene suvremenih književnih teorija, toliko prožetih iracionalnim kategorijama. Išao je tragom i izazovom činjenica i mogućih ozračenja umjetničkog djela, u čemu je i jedna od najvećih vrijednosti njegove inače suptilno nadahnute i funkconalno strukturirane monografije.

.Živančevićeva monografija Ivan Mažuranić unatoč svim njenim neprijepornim kvalitetama nije bez određenih manjih i većih neadekvatnosti, što naravno zavisi o kriterijima što se mogu prema njoj primijeniti. Njene neadekvatnosti objektivne i subjektivne su naravi. Nedvojbeno je da je Ivan Mažuranić, kao pisac, na neki način „neprikladan" za uobičajene teorijske analize u povijesti naše književnosti, poradi krajnje osebujnog karaktera njegove pjesničke avanture, koja je najmanje literarna u onom bukvalnom smislu. Njegova književna aktivnost zapravo je samo segment njegove nacionalno korisne uloge, čemu se čitav bio podredio. To je zacijelo Živančeviću otežalo posao valorizacije.

.Živančević je pak s druge strane, iako konzekventan u svojoj znanstvenoj metodologiji projiciranja, valoriziranja i revaloriziranja Ivana Mažuranića, ipak na određeni način bio zarobljenik kronologijskog slijeda osvjetljavanja života i književnog rada, njegovih shematskih konstrukcija koje je sebi unaprijed postavio, ostavši nerijetko na pukoj obavijesnoj razini, bez težnje da dublje uroni u određeni problem. Skoro da je više inzistirao na korektnoj objektivnosti i odmjerenosti svojih sudova, nego u naporu da definira negdje svoje osobno mišljenje, kada je to čitatelj možda očekivao. Dugogodišnje bavljenje Ivanom Mažuranićem možda mu je nehotice onemogućilo da mu ponekad priđe još kritičnije s platforme sadašnjosti, ne u smislu nekakvog prevrednovanja njegove epske pjesme Smrt Smail-age Čengića, nego u smislu određenog demistificiranja fenomena Mažuranića, koji u orbiti književnopovijesnog rezoniranja u nas na svoj način još uvijek postoji kao nekakav kult, prema kojem se gaji bespogovorno poštovanje.

Kompetentnost Milorada Živančevića o Ivanu Mažuraniću ne može se dovoditi u pitanje; može se čak ustvrditi kako je on ovom svojom monografijom dokazao da je danas književni mažuranićolog broj jedan. Bez neposredna prigovora Živančeviću i njegovoj

monografiji o Mažuraniću, treba ipak reći da su još uvijek neke stvari u vezi s Ivanom Mažuranićem neprotumačene, neraščišćene, posebice što se tiče zavičajnog, novljanskog konteksta njegove ličnosti, jer se nerijetko podaci o njemu na ovom zavičajnom novljanskom planu crpu ne od sve Mažuranićeve bliže i dalje rodbine, nego obično od onih koji se predstavljaju kao jedini njegovi rođaci, što je apsolutno netačno. Iz mogućih svjedočenja o Mažuranićima obično se ne uzimaju u obzir ili nekako pomiču u stranu svi oni, koji nisu imali i danas nemaju odgovarajući društveni status. Ta novljanska dimenzija Ivana Mažuranića[27] morala bi biti jednoga dana analitičnije osvijetljena, ne samo u aspektu utvrđivanja preostalih živućih rodoslovnih izdanaka Mažuranića, pitanja ustvrđivanja preostalih živućih rodoslovnih izdanaka Mažuranića, pitanja ustvrđivanja rodne kuće pjesnika Ivana Mažuranića u Novom Vinodolskom i drugih podataka, do kojih bi se još uvijek moglo doći, nego u još koječem drugom, što bi itekako pripomoglo temeljitijem osvjetljavanju ovog našeg velikog čovjeka, političara pjesnika. Živančevićeva monografija Ivan Mažuranić, i u tom, i ne samo u tom smislu, dragocjen je poticaj novim istraživanjima.

Bilješka

[1] Sabrana djela Ivana Mažuranića, Svezak I-IV, Liber - NZMH, Zagreb 1979.
[2] Milorad Živančević: Ivan Mažuranić, Matica srpska, Novi Sad - Globus, Zagreb 1988.
[3] Isto, str. 371-469
[4] Antun Barac: Mažuranić. Matica hrvatska, Zagreb 1945.
[5] Ivo Frangeš: Mažuranićeva umjetnost. „Forum", Zagreb, III/1964, broj 7/8, str. 75-95 i Ivo Frangeš: Ivan Mažuranić (Predgovor). Sabrana djela Ivana Mažuranića, Zagreb 1979, str. 7-66
[6] Antun Barac: Hrvatska književnost od preporoda do stvaranja Jugoslavije. Knjiga I. Književnost ilirizma, Zagreb 1954.
[7] Antun Barac: Književnost Istre i Hrvatskog primorja, MH Rijeka - Zagreb 1968, str. 259
[8] Isto, str. 168
[9] Isto, str. 168-169
[10] Ivo Frangeš: Ivan Mažuranić, Sabrana djela Ivana Mažuranića, Svezak I, Liber - NZMH, Zagreb 1979, str. 7
[11] Isto, str. 55
[12] Milorad Živančević: Ivan Mažuranić, Matica Srpska, Novi Sad - Globus, Zagreb, 1988, str. 5
[13] Isto, str. 363
[14] Isto, str. 363
[15] Isto, str. 365
[16] Isto, str. 363
[17] Isto, str. 366
[18] Isto, str. 367
[19] Isto, str. 370
[20] Isto, str. 51-52
[21] Isto, str. 123
[22] Isto, str. 190-191
[23] Isto, str. 193
[24] Isto, str. 280
[25] Isto, str. 281
[26] Isto, str. 283
[27] Dragomir Babić: Traganje za novljanskom dimenzijom (pred 100. obljetnicu smrti pjesnika Ivana Mažuranića), Primorski vjesnik, Crikvenica, listopad 1989, god. IV, broj 29, str. 9

Važnija literatura

Antun Barac: Mažuranić. Matica hrvatske. Zagreb, 1945.

Antun Barac: Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije, Knjiga prva: Književnost ilirizma, Zagreb, 1954.

Antun Barac: Književnost Istre i Hrvatskog primorja, MH, Rijeka-Zagreb, 2968.

Milorad Živančević: Ivan Mažuranić, Matica srpska, Novi Sad, 1964, odnosno Rad JAZU, knj. 333, Zagreb, 1964.

Ivo Frangeš: Ivan Mažuranić (predgovor). Sabrana djela Ivana Mažuranića, Zagreb 1979.

Ivan Mažuranić, Matija Mažuranić, PSHK, knj. 32, Zagreb 1965.

Milorad Živančević: Ivan Mažuranić, Matica srpska, Novi Sad- Globus, Zagreb, 1988.